

УДК 378.091 : 785.1

ББК 74.580.203

П 40

Рецензенти:

Щолокова О. П. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри фортепіанного виконавства і художньої культури Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова;

Орлов В. Ф. – доктор педагогічних наук, професор, старший науковий співробітник відділу теорії та історії педагогічної майстерності Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України;

Біда О. А. – доктор педагогічних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Пляченко Т. М.

П 40 Підготовка майбутнього вчителя музики до роботи з учнівськими оркестрами та інструментальними ансамблями : монографія. – Кіровоград : «Імекс-ЛТД», 2010. – 428 с.

ISBN 978-966-7406-63-9

У монографії на основі теоретико-методологічних підходів досліджено стан і виявлено суперечності чинної системи оркестрово-ансамблевої підготовки майбутніх учителів музики у вищих педагогічних навчальних закладах, визначено основні форми і методи роботи в учнівських оркестрах та ансамблях, спроектовано теоретичну модель і структуру діяльності керівника учнівського музично-інструментального колективу, розроблено й науково обґрунтовано зміст і технологію впровадження у навчальний процес педагогічного університету організаційно-методичної системи підготовки студентів до роботи з учнівськими оркестрами та інструментальними ансамблями.

Видання розраховане на науково-педагогічних працівників, викладачів і студентів мистецьких факультетів педагогічних університетів, учителів і керівників музично-інструментальних колективів середніх загальноосвітніх навчальних закладів.

Рекомендовано до друку вченою радою Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 1 від 31 серпня 2010 р.)

© Пляченко Т. М., 2010

ISBN 978-966-7406-63-9

ЗМІСТ

ВСТУП 5

РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні підходи в підготовці майбутнього вчителя музики до роботи з учнівськими оркестрами та ансамблями 10

1.1. Системне дослідження процесу підготовки майбутнього вчителя музики до роботи з учнівськими оркестрами й ансамблями 10

1.2. Синергетичний підхід в організації оркестрово-ансамблевої підготовки майбутніх учителів музики 37

1.3. Аксиологічні засади досліджуваної проблеми 61

1.4. Компетентнісний підхід у підготовці майбутнього вчителя музики до професійної діяльності 85

РОЗДІЛ 2. Учніські оркестри та інструментальні ансамблі: принципи організації, зміст діяльності, методика роботи 113

2.1. Робота з учнівськими оркестрами та ансамблями як предмет наукового дослідження 113

2.2. Завдання, принципи й методи організації колективно-інструментального музикування школярів 134

2.3. Навчально-виховна робота в учнівських оркестрах та інструментальних ансамблях 155

2.4. Формування репертуару та методика репетиційної роботи в учнівських оркестрах і ансамблях 177

РОЗДІЛ 3. Особистість керівника учнівського музично-інструментального колективу: фахові вимоги, структура діяльності 201

- 3.1. Вимоги до особистості керівника музично-інструментального колективу як педагога й диригента 201 ✓
- 3.2. Структура діяльності вчителя музики як керівника учнівського музично-інструментального колективу 225
- 3.3. Теоретична модель учителя-керівника учнівського музично-інструментального колективу 251

РОЗДІЛ 4. Організаційно-методична система підготовки майбутнього вчителя музики до роботи з учнівськими оркестрами та ансамблями 273

- 4.1. Нормативні й науково-педагогічні основи підготовки майбутнього вчителя до роботи з музично-інструментальними колективами 273
- 4.2. Модель організаційно-методичної системи підготовки майбутнього вчителя музики до роботи з учнівськими оркестрами й ансамблями 299
- 4.3. Зміст теоретичної і методичної підготовки студентів до роботи з учнівськими оркестрами та інструментальними ансамблями 325
- 4.4. Програма практичної підготовки студентів до роботи з учнівськими музично-інструментальними колективами в оркестровому класі 345

ВИСНОВКИ 371

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 375

ВСТУП

Модернізація вітчизняної системи вищої педагогічної освіти потребує впровадження у навчальний процес нових наукових підходів, ефективних форм, методів і засобів підготовки фахівців, реалізація яких спрямована на оновлення всіх ланок навчання і виховання майбутніх учителів відповідно до потреб сучасної школи. Актуальність цих завдань визначена основними положеннями, сформульованими в таких державних документах і нормативних актах, як Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), «Національна доктрина розвитку освіти» в Україні, Закон України «Про вищу освіту», Державна програма «Вчитель», «Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах», Державний стандарт вищої освіти, Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти, «План дій щодо поліпшення якості художньо-естетичної освіти на 2009–2012 роки» та інші.

Головною метою професійної підготовки студентів музично-педагогічної спеціальності у вищих навчальних закладах є формування особистості універсального педагога-музиканта, здатного на належному рівні здійснювати навчання, виховання і розвиток школярів на уроках музичного мистецтва та в позанавчальний час. Підкреслюючи важливість діяльності вчителя музики як керівника учнівського музично-інструментального колективу, зазначимо, що її здійснення потребує: знання змісту організаційної та навчально-виховної роботи в дитячо-юнацьких аматорських оркестрах і ансамблях; володіння методами індивідуальної, групової і колективно-інструментальної роботи з гуртківцями; засвоєння основних форм роботи керівника-диригента над педагогічним репертуаром та методів його адаптації для певного складу виконавців; знання методів засвоєння учнями оркестрового (ансамблевого) твору; опанування методики репетиційної роботи й концертно-виконавської діяльності тощо. Формування в учителів музики означених компетентностей має здійснюватися в процесі фахового навчання у вищих навчальних закладах.

Аналіз науково-педагогічної, мистецтвознавчої і навчально-методичної літератури дає підстави стверджувати, що у цій сфері вже накопичено солідний науково-методичний і практичний досвід:

1) розроблені концептуальні засади професійної підготовки майбутніх учителів музики в системі вищої педагогічної освіти (Л. Арчажникова, В. Дряпіка, О. Михайличенко, О. Олексюк, В. Орлов, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Щолокова та інші);

2) визначені мистецтвознавчі та культурологічні основи оркестрового й ансамблевого виконавства, зміст фахового навчання оркестрових диригентів у вищих навчальних закладах культури і мистецтв (Л. Гінзбург, С. Гінзбург, Р. Давидян, В. Дейнега, Н. Дика, М. Канерштейн, М. Колесса, Ю. Лошков, Г. Макаренко, К. Ольхов, В. Откидач, І. Польська, Л. Раабен, Я. Сверлюк та інші);

3) досліджені науково-педагогічні засади підготовки майбутніх учителів музики в оркестровому та ансамблевому класах, принципи формування в студентів виконавської майстерності та естетичного досвіду в навчальних музично-творчих колективах (В. Восводін, О. Ільченко, Ж. Клименко, О. Олексюк, В. Федоришин та інші);

4) розроблені навчальні програми з оркестрово-ансамблевих дисциплін (Ю. Бай, А. Гладких, О. Гончаров, В. Кучерук, Н. Кучерук, Ю. Лошков, В. Овод, В. Откидач, П. Шиманський, Ю. Юровецький та інші).

У науково-педагогічних і методичних працях також досліджені окремі аспекти виховання школярів засобами колективно-інструментального музикування та специфіка роботи керівників дитячо-юнацьких музичних колективів: *народно-інструментальних* (П. Богонос, І. Барановська, А. Болгарський, Т. Браніцька, М. Гуральник, В. Лабунець, В. Лапченко, М. Лисенко, В. Лебедев, І. Маринін, О. Олексюк, В. Орлов та інші); *духових* (В. Аверочкін, О. Нежинський, С. Никитюк, В. Плетніченко, В. Подкопаєв, Я. Сверлюк, М. Терлецький та інші); *струнних і симфонічних* (Р. Гертович, Л. Мордкович, Д. Румшевич, С. Свірська, С. Сондецькіс, Г. Турчанінова та інші); *естрадних і вокально-інструментальних* (А. Болгарський, Б. Брилін, В. Дряпіка, М. Филипчук та інші).

Проте, проблема підготовки майбутніх учителів музики до роботи з учнівськими музично-інструментальними колективами ще не знайшла належного наукового обґрунтування. Поза увагою дослідників залишаються питання формування у студентів за час навчання в педагогічному ВНЗ системи методичних знань і технології практичної роботи з учнівськими оркестрами та інструментальними ансамблями. Сутність цієї проблеми полягає в тому, що:

– по-перше, у навчальних програмах з оркестрово-ансамблевих дисциплін для педагогічних університетів не визначені обсяг навчального навантаження, форми й методи організації навчальної діяльності студентів з опанування навичок практичної роботи з дитячо-юнацькими інструментальними колективами;

– по-друге, розроблення та наукового обґрунтування потребують структура діяльності і теоретична модель керівника учнівського музично-інструментального колективу, які мають слугувати орієнтиром у підготовці студентів до цього виду роботи;

– по-третє, ще не визначені шляхи оптимізації оркестрово-ансамблевої підготовки майбутніх учителів музики, які б забезпечували професійно-педагогічну спрямованість цього виду фахового навчання та готовність випускників мистецьких факультетів педагогічних університетів до роботи з різноманітними за кількісним і якісним складом учнівськими музично-інструментальними колективами.

Наявність таких прогалин у професійній підготовці майбутнього вчителя музики уможливила визначення основних *суперечностей*, що склалися між:

– системним підходом в організації процесу професійної підготовки майбутнього вчителя музики і відсутністю науково обґрунтованої організаційно-методичної системи підготовки студентів до роботи з учнівськими оркестрами та ансамблями;

– необхідністю оволодіння майбутнім учителем основними компонентами продуктивних особистісних і професійно-педагогічних компетентностей та відсутністю технології їх становлення в процесі фахового навчання студентів;

– цілісністю діяльності вчителя музики як керівника учнівського музично-інструментального колективу й

розосередженістю змісту підготовки студентів до цього виду роботи в межах різних навчальних дисциплін;

– упровадженням синергетичного стилю мислення як нової парадигми, що сприяє пізнанню освіти як відкритої нелінійної системи, і невизначеністю педагогічних умов реалізації синергетичного підходу в організації оркестрово-ансамблевої підготовки майбутнього вчителя музики;

– професійно-педагогічною спрямованістю системи фахової підготовки майбутнього вчителя музики і недостатньою орієнтацією оркестрово-ансамблевої підготовки студентів педагогічного університету на роботу з учнівськими музично-інструментальними колективами;

– задекларованими в навчальних програмах з оркестрово-ансамблевих дисциплін завданнями підготовки студентів до керівництва учнівськими оркестрами (ансамблями) і відсутністю плану реалізації цих завдань (розподіл годин у семестрах для цього виду навчальної діяльності студентів; невизначеність наукових підходів, принципів, форм, методів і засобів підготовки студентів до роботи з учнівськими музично-інструментальними колективами);

– нормативно визначеною необхідністю формування в майбутніх учителів компетентностей, необхідних для здійснення професійної діяльності, і відсутністю чітко визначеного комплексу фахових компетентностей учителя-керівника учнівського музично-інструментального колективу, які складають ідеальну теоретичну модель фахівця даного профілю та мають слугувати орієнтиром у підготовці студентів до роботи з учнівськими оркестрами й ансамблями;

– структурою діяльності керівника учнівського оркестру (ансамблю) і змістом навчальної діяльності студентів на практичних заняттях з оркестрово-ансамблевих дисциплін;

– розумінням навчального оркестру (ансамблю) як творчої лабораторії, в якій майбутні вчителі музики набувають досвід роботи з музично-інструментальними колективами, та його функціонуванням як навчального музично-виконавського колективу, в якому студенти опановують навички ансамблевої гри.

Необхідність розв'язання окреслених суперечностей обумовила актуальність нашого наукового дослідження, концепція якого ґрунтується на чотирьох основних концептах:

1) *методологічному*, що реалізується через принципи системного, синергетичного, аксіологічного й компетентнісного підходів, і дає змогу розкрити сутність, структуру і властивості процесу підготовки майбутнього вчителя музики до роботи з учнівськими музично-інструментальними колективами та окремих його складових, виявити суперечності чинної системи оркестрово-ансамблевого навчання студентів і спроектувати шляхи її оптимізації на інноваційних наукових засадах;

2) *теоретичному*, який визначається комплексом авторських дефініцій ключових понять дослідження, сформульованих на основі аналізу функцій, структури і властивостей досліджуваного процесу; розробленням структури діяльності і теоретичної моделі керівника учнівського музично-інструментального колективу; науковим проєктуванням змісту підготовки майбутніх учителів музики до роботи з учнівськими оркестрами й ансамблями відповідно до розробленої нами моделі організаційно-методичної системи;

3) *методичному*, зміст якого розкрито в авторських навчальних програмах, навчально-методичних посібниках і реалізується через авторську методику навчання студентів на заняттях спецкурсу «Методика роботи з музично-інструментальними колективами» та оркестрового класу (практикум роботи з учнівськими оркестрами й ансамблями);

4) *технологічному*, який забезпечується комплексом заходів і процедур, спрямованих на впровадження у навчальний процес на мистецьких факультетах педагогічних університетів основних компонентів організаційно-методичної системи підготовки майбутнього вчителя музики до роботи з учнівськими оркестрами та інструментальними ансамблями (проєктувального, процесуального, контрольо-оцінного), що забезпечить опанування студентами технології практичної роботи з музично-інструментальними колективами.

Викладений у монографії матеріал ґрунтується на тридцятирічному досвіді роботи автора з аматорськими учнівськими і навчальними студентськими оркестрами та інструментальними ансамблями.

Наукове видання

Пляченко Тетяна Миколаївна

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ ДО
РОБОТИ З УЧНІВСЬКИМИ ОРКЕСТРАМИ ТА
ІНСТРУМЕНТАЛЬНИМИ АНСАМБЛЯМИ**

МОНОГРАФІЯ

Підп. до друку 22.11.2010. Формат 60x84 1/16.
Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. др. арк. 24,87.
Замовлення № 1118. Наклад 300 прим.

Поліграфічно-видавничий центр ТОВ «Імекс-ЛТД»
Свідоцтво про реєстрацію серія ДК № 195 від 21.09.2000.
25006, м. Кіровоград, вул. Декабристів, 29
тел./факс (0522) 22-79-30, 32-17-05
E-mail: marketing@imex.kr.ua